

Tálas Péter

A grúz–orosz háború hatása a kelet-közép-európai biztonságfelfogásra¹

A tanulmány azt vizsgálja, hogy a 2008. augusztusi úgynevezett ötnapos grúz–orosz háború² gyakorolt-e hatást – s ha igen, milyen – a közép-kelet-európai biztonság-felfogásra. Ennek érdekében három kérdést vesz górcső alá: egyrészt a közép-kelet-európai térség³ 2008 előtti biztonságfelfogását, másrészt, hogy miként reagáltak a térség államai a háborúra, s végül harmadrészt, hogy a grúz–orosz háború hatott-e és hogyan a térség országainak védelmi szférájára és védelmi törekvéseire.

A 2008. augusztusi grúz–orosz háborút követően egy tanulmányomban⁴ két dologról igyekeztem meggyőzni az olvasókat. Egyrészt arról, hogy a helyi jellegű ötnapos háború a nagyhatalmak közötti viszony szempontjából csupán a biztonságpolitikájának úgynevezett geopolitikai realista korszakát élő Oroszországi Föderáció kísérlete volt a posztbipoláris hatalmi politika játékszabályainak adaptálására, s nem egy új hidegháborús korszak kezdete.⁵ Másrészt arról, hogy a grúz–orosz háború annak a nyilvánvaló jele volt, hogy a

- 1 Ez a tanulmány az ÁROP-1.1.19-2012-2012-0001 kódjelű, *Hatásvizsgálatok és a kormányzati stratégiai irányítás rendszere egyes ágazati dokumentumainak elkészítése, valamint alkalmazási gyakorlatának támogatása a Honvédelmi Minisztériumban* elnevezésű projekt keretében készült.
- 2 A háborúról lásd Rác András: *Az ötnapos háború – a grúzai konfliktus*. *Nemzet és Biztonság*, 2008. 8. sz. 52–57. o.; Öltre ment a medvével Grúzia – cikkyűjtemény. *Origó*, 2008. 08. 12.; *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Report I-III*. 2009. September; Cornell, Svante E. – Starr, S. Frederick (ed.): *The Guns of August 2008. Russia's War in Georgia*. New York–London, 2009, M. E. Sharpe, 279 o.; Asmus, Ronald D.: *A Little War that Shook the World. Georgia, Russia, and the Future of the West*. Palgrave Macmillan, 2010, 250 o.; Astrov, Alexander (ed.): *The Great Power (mis)Management. The Russian-Georgian War and its Implication of Global Political Order*. Ashgate Publishing Limited, 2011, 193 o.
- 3 Kelet-Közép-Európához a következő országokat sorolja az írás: a visegrádi országokat (Csehországot, Lengyelországot, Magyarországot, Szlovákiát), a posztjugoszláv térség államait (Szlovéniát, Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát, Macedóniát, Montenegrót, Koszovót, Szerbiát), Romániát, Bulgáriát, illetve a posztsovjet térségből a balti országokat (Észtországot, Lettországot, Litvániát), Fehéroroszországot, Moldovát és Ukrajnát.
- 4 Tálas Péter: *A grúz–orosz háború geopolitikai értelmezése*. *Nemzet és Biztonság*, 2008. 8. sz. 66–75. o.
- 5 Az már 2008 augusztusában világosan látszott, hogy a grúz–orosz konfliktus – illetve általában az úgynevezett befagyasztott konfliktusok (a dél-oszét, az abház, a hegyi-karabahi és a Dnyeszter-melléki) – kapcsán Moszkva gyakorlatilag az Egyesült Államok (szélesebb értelemben a Nyugat) által az 1990-es és 2000-es években követett biztonságpolitikai gyakorlat elemeit és jelszavait igyekezett utánozni. Tette ezt a szóban forgó területek (Dél-Oszétia esetében a 2002-es és a 2006-os) függetlenségi referendumainak támogatásától kezdve a humanitárius, kisebbségi és emberi jogi elvekre való hivatkozáson és az ENSZ BT felhatalmazása nélküli háborún keresztül egészen Abházia és Dél-Oszétia függetlenségének egyoldalú elismeréséig. Az elemzők egy része nem véletlenül hívta fel a figyelmet már akkor arra, hogy Moszkva 2008 augusztusában semmi olyat nem tett, amit az Egyesült Államok a korábbi években ne tett volna meg (Jugoszlávia 1999-es BT-felhatalmazás nélküli bombázása, Irak ugyancsak ENSZ-mandátum nélküli 2003-as lerohanása, Koszovó függetlenségének egyoldalú elismerése 2008 februárjában). Mi több, az orosz vezetés még érvrendszerében is a nyugati mintákat igyekezett követni, amikor dél-oszétiai és abháziai katonai fellépését az orosz állampolgárok (az orosz békefenntartók, illetve az orosz állampolgársággal is rendelkező déli oszétok és abházok) biztonságának védelmével magyarázta. Nem véletlen tehát, hogy a Wikileaks által 2010-ben közzétett amerikai diplomáciai iratok szerint az európai nagyhatalmak többsége (Németország, Franciaország, Spanyolország, Olaszország) valójában már a konfliktus idején is alapvetően megértőnek mutatkozott az Oroszországi Föderáció iránt, az Egyesült Államok pedig Barack Obama elnökké választását követően a grúz–orosz háború ellenére is meghirdette a „reset” („újraindítás”) – szándékában az enyhülést célzó – politikáját. Tálas Péter: *A grúz–orosz háború geopolitikai értelmezése* i. m. 67–68. o.; *Az új amerikai Oroszország-politikáról*. *SVKK Elemzések*, 2009/5.; Markedonov, Sergei: *WikiLeaks reopens debate over Russia-Georgia war*. *Russia Beyond the Headlines*, 2010. 12. 06.

világban, melyben élünk, az olyan regionális nagyhatalmaknak, mint Oroszország, Kína vagy Irán, több mondanivalójuk van saját környezetükben, mint a globális hatalomnak kikiáltott Egyesült Államoknak.⁶ Sajnos már akkor is nyilvánvaló volt, hogy ez az állítás nem érvényes a biztonság- és védelempolitika terén még a regionális nagyhatalmisághoz szükséges képességekkel sem bíró Európai Unióra.⁷

Az elmúlt fél évtized valamennyi állításunkat megerősíteni látszik. Egyrészt, miközben Moszkva és Washington viszonyában a Barack Obama által meghirdetett „reset” kétségtelenül inkább csak ideiglenes eredményeket hozott (a globális non-prolifációs erőfeszítéseket támogatni hivatott START–III szerződést, Afganisztán kapcsán az északi utánpótlási vonalak orosz biztosítását, illetve az iráni nukleáris kérdésben mutatott nagyobb moszkvai együttműködési hajlandóságot), s így stratégiai áttörésről nem beszélhetünk, az orosz–amerikai kapcsolatok egyértelműen kiegyensúlyozottabbá váltak. Másrészt – bár kőolaj- és földgázbevételei a korábbihoz képest kétségtelenül gazdagabbá tették Oroszországot – az ország nem vált lényegesen modernebbé, a nemzetközi politikában pedig továbbra sem lépett ki a globális ambíciókat csupán megfogalmazni képes „regionális hatalom” státuszából. Végül, harmadrészt az augusztusi grúz–orosz háború után kirobbant pénzügyi és gazdasági válság az Európai Uniót a nemzetközi hatalmi viszonyok szempontjából relatíve csak tovább periferizálta.⁸

Az Oroszországi Föderációval szomszédos térségek államai és társadalmi – s ide tartoznak a kelet-közép-európai térség országai is – az Egyesült Államoktól, illetve az európai nagyhatalmaktól eltérően percipiálták Moszkva fegyveres fellépését. Bizonyos értelemben igen találóan jellemezte az ötnapos háborút kiváló könyvének címében Ronald D. Asmus: „*Egy kis háború, amely megrázta a világot*”.

A kelet-közép-európai régió biztonságfelfogását meghatározó tényezőkről

Írásunknak ebben a részében a kelet-közép-európai térség biztonságfelfogását meghatározó tényezőkkel foglalkozunk két metszetben: egyrészt a biztonságfelfogást befolyásoló történeti jellegzetességekről szólva, másrészt a térségen belüli biztonságfelfogások és geopolitikai helyzetek különbségeit jelző kül- és biztonságpolitikai opciókat számba véve. A biztonság fogalmát a koppenhágai iskola tanításának megfelelően széles értelemben használjuk⁹ – vagyis a katonai, a politikai, a gazdasági, a környezeti és a társadalmi biztonság dimenzióira vetítve – annak érdekében, hogy a lehető legközelebb kerüljön a térség társadalmi által a köznapi nyelvben használatos biztonságfogalomhoz. Ez két szempontból

6 Tálas Péter: *A grúz–orosz háború geopolitikai értelmezése* i. m. 66. o.; Thomann, Pierre-Emmanuel: *Russia-Georgia: the multipolar world's first war*. www.diploweb.com, 2008. 10. 10.

7 Tálas Péter: *A grúz–orosz háború geopolitikai értelmezése* i. m. 74. o.

8 Csiki Tamás: *A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére I.* SVKK *Elemzések*, 2013/9.; Csiki Tamás: *A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére II.* SVKK *Elemzések*, 2013/10.; Gazdik Gyula: *Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán III.* Az Európai Unió és a szíriai válság. SVKK *Elemzések*, 2013/3.

9 Lásd erről Buzan, Barry – Weaver, Ole – De Wilde, Jaap: *Security – A new framework for analysis*. Boulder, 1998, Lynne Rienner, 239. o.

is indokolt. Egyrészt az átlagpolgárok – mint azt a különböző szociológiai vizsgálatok is bizonyítják – rendszerint először a megélhetést garantáló munkahelyek biztonságához, az egészség- és nyugdíjbiztosítási jogosultsághoz kapcsolódó szociális biztonságra (a jelenlegi pénzügyi és gazdasági világválság közepette a szociális biztonságnál szélesebb gazdasági biztonságra), illetve a társadalmi együttélés belső rendjéhez (az egyes ember életének, személyének, javainak és jogainak biztosításához) kapcsolódó közbiztonságra gondolnak a biztonság szó hallatán. Kevésbé érzékenyek a biztonság nemzetközi aspektusára, amely a hatalmi politizálás hagyományaiban gyökerezik. Másrészt indokolt azért is, mert úgy véljük, hogy egy térség akkor lehet sikeres, ha a lehető legnagyobb mértékben figyelembe veszi az itt élő társadalmak jellegzetességeit, elvárásait és igényeit. Ez teszi ugyanis a biztonságpolitikákat olyan törekvéssé, amellyel az átlagpolgárok is nagy számban tudnak azonosulni.

Mivel első pillantásra a térséghez tartozó államok és társadalmak meglehetősen heterogén képet mutatnak, indokoltnak látszik jelezni, mik azok a tényezők, amelyek miatt e térség mégis régióként fogható fel. Ezek közül az alábbi kettőt tartom a legfontosabbnak. Noha a régió biztonsága az európai biztonság része, az itt található államok és társadalmak biztonságát az európai biztonság regionális feltételei határozzák meg. Ez annak ellenére igaz, hogy az erőviszonyok, a nemzetközi szerződésekhez, rezsimekhez és a szövetségi rendszerekhez való tartozás és a státusz tekintetében igen különbözőek az entitások a régió belül. Paradox módon – s itt ismét a koppenhágai iskolára hivatkozunk¹⁰ – a kelet-közép-európai régió felfogható egy regionális biztonsági komplexumként is, tekintettel arra, hogy a térség államainak biztonsága egyenként jobbára értelmezhetetlen, mivel történeti fejlődésüknél fogva az itteni társadalmak nagyon erősen egymásra reflektáló biztonságpercepcióval rendelkeznek.

A történeti jellegzetességekről. Közismert, hogy Kelet-Közép-Európa az európai kontinens olyan térsége, amelynek államai a 18. század végétől kezdődő modern nemzetfejlődés időszakában sem egyenként, sem pedig régióként nem voltak képesek önálló hatalmi tényezőként megjelenni a nemzetközi porondon. A térség államalakulatai a 19. és a 20. században csupán tárgyai voltak a befolyási övezetekért vívott nemzetközi nagyhatalmi játszmáknak. Gazdasági-társadalmi elmaradottságuknak éppúgy szerepe volt ebben, mint a Bibó István által oly plasztikusan jellemzett „*kelet-európai kisállamiságnak*”.¹¹ Aligha túlzunk, ha azt állítjuk, hogy a nagyhatalmaktól való függés, az alávetettség, a korlátozott szuverenitás állandósult, már-már „*természetes*” állapota volt a térségnek (különösen a 20. században), s ennek máig meghatározó hatása van a kelet-közép-európai államok kül-, biztonság- és védelempolitikájára. Nemcsak abban az értelemben, hogy térségünk társadalmában és politikai elitjeiben elevenen tovább élnek a függőség és alávetettség túlélését biztosító társadalmi-politikai technikák (például a pragmatizmus, a helyezkedés, az erősebbhez való csatlakozás, a garanciákhoz való merev ragaszkodás), hanem abból a szempontból is, hogy a kelet-közép-európai nemzetek számára még hosszú ideig komoly

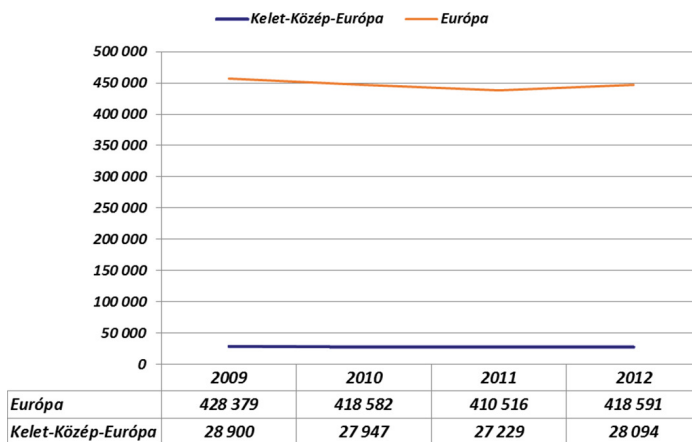
10 Buzan, Barry – Weaver, Ole: *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge, 2003, Cambridge University Press, xxvi + 564. o.

11 Lásd erről Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. 2. köt. Budapest, 1986, Magvető, 185–265. o.

feladatot és kihívást jelent majd a szuverenitás körülményei közötti önálló stratégiai gondolkodás elsajátítása.¹²

Az elmúlt húsz esztendő eseményei vajmi keveset változtattak a kelet-közép-európai térség kisállami jellegén, sőt inkább csak tovább erősítették azt.¹³ S nem csupán a Szovjetunió felbomlásával, Csehszlovákia szétválásával és Jugoszlávia szétesésével, hanem bizonyos értelemben a térség egyes országainak európai integrációjával is. Mert bár kétségtelen, hogy az Európai Unióhoz csatlakozó államok perspektivikusan komoly előnyre tettek szert az unión kívül rekedt társaikkal szemben, de új nemzetközi játéktérük paradox módon még kontrasztosabbá tette kisállamiságukat. S persze szegénységüket is, ami tovább korlátozza ezen országok külpolitikai és biztonságpolitikai szerepvállalásának lehetőségeit.

Európa és Kelet-Közép-Európa védelmi kiadásai 2011-es árfolyamon, millió dollárban (2009–2012)

Megjegyzés: A kelet-közép-európai térséget az alábbi 20 ország alkotja: Csehország, Lengyelország, Magyarország, Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia, Szlovénia, Albánia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Moldova, Montenegró, Szerbia, Fehéroroszország, Grúzia, Ukrajna.

Forrás: SIPRI

A nemzetközi kapcsolatok szakirodalmából már régen közismert, hogy jelentős befolyást csupán azok a *nagyhatalmak* képesek gyakorolni a nemzetközi rendszerre, amelyek rendelkeznek a hatalom formái és tartalmi elemeivel. Egy olyan időszakban pedig, amikor a nagyhatalmak közül az egyik *hiperhatalmi* státuszra tesz szert, az úgynevezett másodlagos nagyhatalmak is gyakran csupán egymással összefogva járhatnak sikerrel e tekintetben. A nemzetközi erőssorrendben a nagyhatalmak mögé sorolt *középhatalmak* egyedül nem képesek hatékonyan fellépni, így a nemzetközi rendszert leginkább államcsoportokban vagy a nemzetközi szervezeteken keresztül igyekeznek befolyásolni. A szakértők az

12 Lásd erről Vincze Hajnalka: Egy közös európai stratégiai kultúra kialakításának esélyei. In Takács Judit – Tálas Péter – Vincze Hajnalka (szerk.): *Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai*. 3. köt. Budapest, 2005, ChartaPress Kft., 15–25. o.; Tálas Péter – Csiki Tamás: Can we identify a coherent strategic culture in Hungary? In Biehl, Heiko – Giegerich, Bastian – Jonas, Alexandra (eds.): *Strategic Cultures in Europe. Security and Defence Policies Across the Continent*. Springer, 2013, 165–179. o.

13 A kisállamiság modern problémájáról igen hasznos magyar nyelvű összefoglalót ad Hülvely István (szerk.): *Kisállamok a globalizálódó nemzetközi rendszerben*. Európa Tanulmányok 7. Budapest, 2003, MTA Politikai Tanulmányok Intézete, 175. o.

említett sor végére azokat a *kishatalmakat* állítják, amelyek sem egyedül, sem egy csoport tagjaként nem képesek jelentős hatást gyakorolni a nemzetközi rendszerre. Ez utóbbiaknak be kell érniük azzal, hogy biztonságpolitikai kompetenciájuk korlátozott, csak a nemzetközi rendszer egy-egy alrendszerére, többnyire saját közvetlen környezetükre terjed ki, már persze akkor, ha a korábbiakban említett nagy- és középhatalmak ezt nem kérdőjelezzik meg. Amennyiben a fenti kritériumok alapján vizsgáljuk meg Kelet-Közép-Európa elmúlt két évtizedét, még inkább feltűnő a térség kisállami jellege. Az itteni államok kül- és biztonságpolitikai kompetenciája ugyanis meglepően korlátozottnak mutatkozik.

Fontos azonban jeleznünk, hogy térségünk társadalmainak és politikai elitjeinek viszonya a biztonsághoz a közös vonások mellett is – történelmi-politikai tapasztalataiktól, korábbi államjogi helyzetüktől vagy éppen az elmúlt két évtized eseményeitől függően – meglehetősen differenciált.

A térség biztonságpolitikai opcióiról. Az 1989–1990-es rendszerváltással elméletileg közel fél tucat biztonságpolitikai opció nyílt meg a függetlenné váló kelet-közép-európai államok előtt, azonban az elvi lehetőségek megvalósulásának igen különböző volt a politikai realitása. Felsorolásuk mindemellett azért fontos, mert plasztikusan szemléltetik, hogy a rendszerváltást követő biztonságpolitikai fordulat a térségben korántsem volt automatikus, illetve nem szükségképpen vezetett egyetlen kizárólagos opció elfogadásához. Még akkor sem, ha napjainkban a kelet-közép-európai politikusok előszeretettel nevezik történelmileg szükségszerűnek a nyugati orientáció meghatározóvá válását a térség biztonságpolitikájában. Jóval közelebb járunk az igazsághoz, ha Kelet-Közép-Európa biztonságpolitikai fordulatát egy olyan – a rendszerváltások és a bipoláris világrend felbomlásának menete, illetve történései által meghatározott – folyamatnak tekintjük, amely során mindenütt számos opció került időlegesen előtérbe. Zömük 1989–1995 között jelentőségét veszítette, s csak egy hosszabb fejlődés során konszolidálódtak azok a különböző stratégiai irányok, amelyek ma a kelet-közép-európai államok hivatalos biztonságpolitikáját jelentik.

A bipoláris világrend bukását követően a kelet-közép-európai biztonságpolitikai vitákban az alábbi opciók vetődtek fel.

Keleti opció. A Szovjetunióval/Oroszországgal való – módosított formájú és tartalmú – szövetség fenntartása. A szűkebb kelet-közép-európai térségből – bár eltérő motivációk alapján, de – mind a mečiari Szlovákia (1993–1998 között),¹⁴ mind pedig a miloševići Jugoszlávia (1991–2000 között)¹⁵ ezen opció mellett tette le a voksát, nem is beszélve természetesen a lukasenkói Fehéroroszországról.¹⁶

14 A problémáról lásd Duleba, Aleksander: *The Blind Pragmatism of Slovak Eastern Policy*. Bratislava, 1996, RC SFPA, 54. o.; Duleba, Aleksander – Lukač, Pavol – Wlachowsky, Miroslav: *Foreign Policy of the Slovak Republic*. Bratislava, 1998, RC SFPA, 63. o.

15 Lásd erről Juhász József – Magyar István – Tálas Péter – Valki László: *Koszovó – egy válság anatómiája*. Budapest, 2000, Osiris, 170–174. o.

16 Lásd erről Kozsokin, E. M. (ed.): *Belorusszia: puty k novim gorizontam*. Moszkva, 1996; Vainiene, Ruta – Królikowska, Elzbieta – Płoskonka, József – Romanov, Vladislav (eds.): *Belarus: Reform Scenarios*. Warsaw, 2003, Stefan Batory Foundation; Eberhardt, Adam: *Cele i kierunki polityki zagranicznej Republiki Białoruś*. PISM Biuletyn, nr. 45. (153) Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Biuro Analiz, 2003. 09. 03. 4. o.; Lynch, Dov (ed.): *Changing Belarus. Challiot Paper* 85. ISS, 2005. november. 132. o.; Sadowski, Rafał: *Białoruś 2006*. Raport OSW, Warszawa, 2007. 26. o.; Konończuk, Wojciech: *Trudny „Sojuznik”*. *Białoruś w polityce Rosji*, Prace OSW, Zeszyt nr. 28. Warszawa, 2008. 09. 15. 54. o.

A *semlegesség, illetve a biztonsági garanciák opciója*. Jóllehet a semlegesség alternatívájával kapcsolatban – különösen az 1990-es évek első felében – komoly politikai nosztalgia volt tapasztalható a kelet-közép-európai politikai elitek egy részében,¹⁷ alapvetően e biztonságpolitikai opciót is a bipoláris világrend felbomlása tette irreálissá. Utoljára a NATO-csatlakozásról folyó vitában vetődött fel, s bár ekkori képviselői nem tagadták a nyugati orientáció szükségességét, de ez értelmezésükben csupán az európai integrációs intézményeket ölelte volna fel.¹⁸ Hivatalos külpolitikai irányvonalként a semlegesség csupán *Ukrajna* (1991–1997),¹⁹ illetve *Moldova*²⁰ esetében fogalmazódott meg (utóbbinál ezt az alkotmány is tartalmazza), vagyis azon új államokban, ahol a függetlenség kikiáltását követően is erős maradt Moszkva befolyása.²¹

A *közép-európai opció*. Az 1990-es évtized első éveiben a semlegességnél jóval reálisabbnak tűnt egy közép-európai regionális biztonsági struktúra kiépítése, amelynek nem csupán az 1940-es évekre visszanyúló történelmi hagyományai voltak,²² hanem az 1989-ben megalakított Quadragonale és az ebből 1990-ben létrehozott Pentagonale révén – bizonyos értelemben – politikai alapjai is. Az 1991-ben Lengyelországgal kibővülő Hexagonale, illetve az 1992-ben útjára indított Közép-európai Kezdeményezés (KeK) azonban alapítóinak szándéka ellenére sem vált a térség együttműködésének motorjává. A regionális együttműködést és a térség európai integrációjának elősegítését célul kitűző konzultatív fórum politikai relevanciáját ugyanis a visegrádi együttműködés, a CEFTA, mindenekelett pedig a közép-európai országok EU-val kötött társulási egyezményei jelentősen csökkentették.

A *biztonság önálló szavatolásának opciója*. A kelet-közép-európai térség egyes országaiban a rendszerváltás kezdetének sajátos kényszeralternatívájaként vetődött fel az önerőre való támaszkodás opciója. Az opciót védelmi vonatkozásában igen jól szemlélteti a Magyarországon rövid időre felmerülő *körkörös védelem* koncepciója, agresszív és támadó jellegű variációját viszont a miloševići Szerbia valósította meg akkor, amikor háborút indított előbb Jugoszlávia szétesését megakadályozandó, majd ennek kudarcát követően a szerbek lakta jugoszláv területek („Szerboszlávia”) egyesítése érdekében.

17 Magyarországon – különösen az 1990-es évtized első éveiben (leginkább addig, amíg a magyar rendszerváltás egyik legfőbb legitimáló hivatkozása az 1956-os magyar forradalom volt) – igen népszerű volt a Nagy Imre miniszterelnök által 1956-ban megfogalmazott semlegesség. Az évtized első felében a lengyel, cseh és szlovák biztonságpolitikai vitákban is gyakran felmerült ez az opció.

18 A semlegesség problematikájáról lásd Gärtner, Heinz: Models of European security and options for the new „neutral” members in the European Union – the Austrian example. *European Security*, vol. 5. issue 4. 1996. 604–613. o.; Ujj András: *A semlegesség tartalom- és formaváltozása*. Védelmi Tanulmányok 14. Budapest, 1997, SVKI.

19 Póti László: *Az ukrán kül- és védelempolitika új hangsúlyai az elnök- és kormányváltás után*. *SVKK Elemzések*, 2005/1.; Póti László: *Az államegyesítő, a nyugatos és a klános: a posztszovjet térség 21. századi „forradalmi”*. *SVKK Elemzések*, 2005/3.; Varga Gergely: *Az ukrán és a grúz NATO-tagság kérdése és a magyar érdekek*. *Nemzet és Biztonság*, 2009. 1. sz. 3–10. o.

20 Rácz András: *A külső függések csapdájában – a moldovai parlamenti választás külpolitikai háttere*. *SVKI Elemzések*, 2009/9.; Rácz András: *Alkotmányos válság és megismételt választások Moldovában*. *SVKI Elemzések*, 2009/14.

21 Lásd erről Petersen, Phillip: Security policy in the post-soviet Slavic heartland and Moldova. *European Security*, 1746–1545, vol. 1. issue 3. 1992. 295–351. o.; Póti László: *Új elemek az ukrán kül- és biztonságpolitikában*. *SVKK Elemzések*, 2004/5.; Phinnemore, David: *Moldova: a step too far for EU enlargement?* ECPR – 3rd Pan-European Conference on EU Politics, Bilgi University, Istanbul, Turkey, 2006. 09. 21–23. o.

22 A második világháború éveiben a csehszlovák–lengyel konföderációt célul kitűző Sikorski–Beneš-terv, illetve az 1945–1948 közötti délszláv, illetve magyar–román konföderációs tervek.

Az összeurópai (kollektív) biztonsági rendszer szorgalmazása az EBEÉ keretein belül. A kelet-közép-európai rendszerváltás eufóriája és a bipoláris európai szembenállás meghaladásának igénye szülte meg a helsinki folyamatra alapozott összeurópai biztonsági rendszer alternatíváját. Miután az 1990-es évek európai változásai – mindenekelőtt pedig a jugoszláv válságban betöltött szerepe – leértékelték az EBEÉ/EBESZ-t a kontinens biztonságpolitikai architektúráján belül, ez az opció sem válhatta be a korábban hozzá fűzött reményeket.²³

Euroatlanti opció. Mivel a kelet-közép-európai térség legtöbb országa számára a rendszerváltás legfőbb célját a fejlett országokhoz való gazdasági-társadalmi felzárkózás jelentette, a kül- és biztonságpolitika területén az elmúlt másfél évtizedben a nyugat-európai és az észak-atlanti intézményekhez (az Európai Közösségekhez/Európai Unióhoz, valamint a Nyugat-Európai Unióhoz és a NATO-hoz) való közeledés volt az egyik legfőbb prioritás. Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a nyugat-európai intézményekbe, illetve az észak-atlanti biztonsági rendszerbe való betagozódásuk lehetséges üteméről vallott felfogás, illetve a két intézmény valamelyikének preferálása az 1990-es évtized első éveiben, majd a 2002–2003-as Irak-vita kapcsán egyfajta egyre határozottabb distinkcióhoz vezetett az *európai opció*, illetve az *atlanti opció* között. E megkülönböztetés okai közül hármat feltétlenül meg kell említenünk: az elhúzódozó EU-csatlakozást, az Európai Unió gazdasági nagyhatalomként, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete katonai-politikai nagyhatalomként való percipiálását, s végül azt a tényt, hogy a térség országai közül a balti országok²⁴ és Lengyelország²⁵ katonai és biztonságpolitikai szempontból kezdetektől az Egyesült Államokat látta/látja az egyetlen olyan hiteles nagyhatalomnak, amely hatékonyan képes szembehelyezkedni Oroszországgal. 1997-től a térség atlantistáit erősíti Románia is.²⁶

A grúz–orosz háború és a közép-európai térség országai

Regionális, illetve több ország közös fellépése. 2009. július 15-én huszonnégy közép- és kelet-európai politikus, illetve közéleti személyiség²⁷ nyílt levélben fordult az Obama-adminisztrációhoz, arra szólítva fel az új amerikai kormányzatot, hogy köteleződjön el szorosabban Európa és a kelet-közép-európai térség iránt. A levél a grúz–orosz háborúra reflektálva az alábbiakat tartalmazta: „Ezzel egy időben a külpolitikában gyülekeznek a viharfelhők. Ahogy önök, mi is várunk az Európai Bizottság vizsgálatának eredményére az orosz–grúz háború okairól. De a háború politikai hatása már érezhető a térségben. Számos országot mélyen zavart, hogy látta az atlanti szövetséget tétlenül állni, amikor Oroszország megsértette a Helsinkii Záróokmány, a Párizsi Charta elveit, és egy olyan

23 Az EBESZ-ről lásd Osvát Szabolcs – Osvát Krisztina – Imre Lajos: *Az EBESZ szerepe az európai biztonsági rendszerben.* Védelmi Tanulmányok 48. Budapest, 2002, SVKH.

24 Lásd Tálas Péter: *Az „új Európa” és a nemzetközi Irak-vita.* Védelmi Tanulmányok 59. Budapest, 2004, SVKH, 37. o.

25 A lengyel atlantizmusról lásd Tálas Péter: *A középhatalmi szerep lehetőségei és korlátai Közép-Európában – a lengyel eset.* Védelmi Tanulmányok 40. Budapest, 2000, SVKH, 108 o.; Tálas Péter: Egy atlantista européer esete, avagy Lengyelország útja az Európai Unióba. In Kiss J. László (szerk.): *A Huszonötök Európai.* Budapest, 2005, Osiris, 678–711. o.

26 Tálas Péter: *Az „új Európa”...* i. m. 69–77. o.; Rácz András: *A külső függések csapdájában...* i. m.

27 Valdas Adamkus, Martin Butora, Emil Constantinescu, Pavol Demeš, Luboš Dobrovský, Eörsi Mátyás, Gyarmati István, Václav Havel, Rastislav Káčer, Sandra Kalniete, Karel Schwarzenberg, Michal Kovač, Ivan Krasztev, Aleksander Kwaśniewski, Mart Laar, Kadri Liik, Martonyi János, Janusz Onyszkiewicz, Adam Rotfeld, Alexandr Vondra, Vaira Vike-Freiberga és Lech Wałęsa.

ország területi integritását, amely a NATO békepartnerségi programjának és az Euroatlanti Együttműködési Tanácsnak is tagja – mindezt pedig arra hivatkozva, hogy határai mentén megvédi saját érdekszféráját.”²⁸ A közép-kelet-európai térség kilenc (bolgár, cseh, észt, magyar, lengyel, lett, litván, szlovák, román) nemzetét képviselő 22-ek levele volt a grúz–orosz háborúra való reagálás legszélesebb regionális megnyilvánulása. A 22-eknél jóval kritikusabb hangot ütött meg a grúziai háború, Oroszország és a nyugati kormányok grúz–orosz konfliktussal kapcsolatos magatartása kapcsán az a 12 nyugat-európai (brit, francia, spanyol) és kelet-közép-európai (cseh, észt, lengyel, lett, litván)²⁹ értelmiségi és közéleti személyiség, akik 2009. szeptember 22-én a *The Guardian* című brit napilapban *Európának ki kell állnia Grúziáért* címen tették közzé nyílt levelüket, felhívásukat.

„Most, hogy Európa megemlékezik az 1939-es Ribbentrop–Molotov-paktumról, az 1938-as müncheni egyezményről, és készül a berlini fal és a vasfüggöny 1989-es leomlásának megünneplésére, felvetődik bennünk egy kérdés. Tanultunk a történelemből? Másképp fogalmazva, képesek vagyunk elkerülni azoknak a hibáknak a megismétlését, amelyek oly sötét árnyékokat vetettek a huszadik századra? Hiába sajnáljuk vagy ünnepeljük a múlt eseményeit, ha nem tanulunk belőlük. Az ilyen megemlékezéseknek csak akkor van bármiféle értelme, ha ezekből az eseményekből megtanuljuk, hogyan cselekedjünk másképpen, bölcsebben. Ha a mai Európára tekintünk, egyértelmű, hogy nem ért véget és továbbra is tragikus a történelem. Húsz évvel a kontinens felének felszabadítása után új fal épül – ezúttal Grúzia szuverén területén keresztül. Ez komoly kihívást jelent Európa állampolgárai, intézményei és kormányai számára. El akarjuk fogadni, hogy egy kis ország határait egyoldalúan, erővel meg lehet változtatni? Tolerálni kívánjuk, hogy egy nagyhatalom de facto bekebelez idegen területeket? Annak érdekében, hogy az elkövetkező történelmi megemlékezések valóban jelentőségteljesek legyenek Európa kollektív identitása és jövője szempontjából, felhívjuk az EU 27-ek vezetőit egy proaktív stratégia meghatározására annak érdekében, hogy segítsük Grúziát területének békés újraegyesítésében, és elérjük a grúz földön jogellenesen állomásozó orosz csapatok távozását. Senki sem akar konfrontálódni Moszkvával, és senki sem kívánja a hidegháború ellenséges légkörének visszatérését. Ugyanilyen fontos azonban, hogy az EU és tagállamai tiszta és világos üzenetet küldjenek Oroszország jelenlegi vezetőinek. Ahogy az Európai Unió által életre hívott, Heidi Tagliavini által vezetett bizottság készül publikálni a jelentését a grúz–orosz háború okairól, arra szólítunk fel minden európaikat, hogy emlékezzünk a közelmúlt fájdalmas tapasztalataira. Először is, egy nagyhatalom mindig fog találni vagy teremteni ürügyet a szomszédja elfoglalására, ha zavarja annak függetlensége. Emlékezzünk, 1939-ben Hitler a lengyeleket vádolta agresszió elkövetésével, és Sztálin is a finneket hibáztatta, amikor megtámadta őket 1940-ben. Hasonlóképpen, Grúzia és Oroszország esetében is a legfontosabb kérdés annak megállapítása, hogy melyik ország foglalta el a másikat, nem pedig az, hogy melyik katona adta le az első lövést. Másodszor, nagyon súlyos globális következményei lehetnek annak, hogy a nyugati államok nem voltak képesek választ adni egy baráti, noha kis ország feldarabolására. Az Európai Unió München és a vasfüggöny kísértése ellen jött létre. Katasztrófális volna, ha bármilyen módon úgy tünne, hogy elnéz-

28 A nyolcaktól a huszonkettéig. Politikusi levelek Kelet-Közép-Európából. *Nemzet és Biztonság*, 2009. 8. sz. 77. o.

29 Sőt Habsburg Ottó – az állampolgárságai révén – horvát, magyar, német és osztrák.

zük az olyan lépéseket, melyek a múlt század nagyobb részében háborúba és megosztottságba sodorták kontinensünket. A tét nem kisebb, mint egész projektünk sorsa, amelynek életünket szenteljük: az európai kontinens békés és demokratikus újraegyesítése.” – olvasható a Václav Havel, Valdas Adamkus, Mart Laar, Vytautas Landsbergis, Otto de Habsbourg, Daniel Cohn-Bendit, Timothy Garton Ash, André Glucksmann, Mark Leonard, Bernard-Henri Lévy, Adam Michnik és Josep Ramoneda által aláírt levélben.³⁰

A 12-ek levele jól jelzi, hogy a kelet-közép-európai térségben a balti államok – közülük is elsősorban Észtország³¹ – és Lengyelország voltak a legaktívabbak a grúz–orosz háborúval kapcsolatos véleménynyilvánításban. 2008. augusztus 9-én az észt, a lett, a litván és a lengyel államfő tett közzé egy közös nyilatkozatot a grúziai helyzetről,³² elítélve Oroszország akcióját. Toomas Hendrik Ilves észt, Valdis Zatlers lett, Valdas Adamkus litván és Lech Kaczyński lengyel elnök az EU és a NATO részéről határozott fellépést sürgetett (például az oroszok vízumkönnyítésének felfüggesztését; új, közös európai békefenntartó erők felállítását), s a NATO és az Európai Unió hitelességi tesztjének jelölték meg azt, miként oldják meg a konfliktust. Augusztus 12-én Kaczyński kezdeményezésére Ilves, Adamkus, Kaczyński, Viktor Juscsenko ukrán elnök és Ivars Godmanis lett kormányfő demonstratív látogatást tettek Tbilisziben, s egy 150 ezres tömeggyűlésen támogatásukról biztosították a grúz vezetést.³³

2008. augusztus 10-én az észt, a lett és a litván parlament elnökei szólították fel közös nyilatkozatban a nemzetközi közösséget arra, hogy határozottan ítélje el Oroszország cselekedetét, s tegyen meg minden szükséges lépést a háború leállításáért és a felek tárgyalóasztalhoz ültetéséért. A nyilatkozat elfogadhatatlannak minősítette a Grúzia elleni akciónak azt az orosz magyarázatát, hogy Oroszországnak meg kellett védenie Dél-Oszétiában és Abháziában élő állampolgárait. A házelnökök szerint ez az érv minden olyan állam számára aggodalmat jelent a jövőben, amelynek területén orosz állampolgárok élnek. Az észt Ene Ergma, a lett Gundars Daudze és a litván Česlovas Juršenas csalódottságának és aggodalmának adott hangot a nemzetközileg oly fontos szerepet betöltő Oroszország akciója és magatartása miatt, s kijelentette, hogy az orosz agresszió egy szuverén állam ellen igen komoly kétségeket vet fel Oroszország megbízhatóságával és szavahihetőségével kapcsolatban. A három balti politikus szerint a NATO-n és a nyugat-európai biztonsági intézményrendszeren belüli szolidaritás és megbízhatóság tesztje lesz, hogy miként válaszolnak a helyzetre, s egyben felszólították a nyugati kormányokat, hogy a NATO és az EU kereteiben vitassák meg, miként kívánják megakadályozni hasonló helyzet kialakulását a jövőben.³⁴ Nem véletlen tehát, hogy a 2008 utáni NATO-csúcstalálkozókra a baltiak és a lengyelek voltak azok, akik vitát indítottak a szövetségen belül a biztonsági garanciát jelentő 5. cikkely megerősítéséről. A baltiak a szövetség legfontosabb feladatának az agressziótól

30 A nyolcaktól a huszonkettőig, i. m. 82–83. o.

31 A grúziai konfliktus alatti észt politikáról lásd Niedźwiecki, Artur: *Pragmatism or prometheism? The attitude of Estonia to the conflict in Georgia*. FAE Biuletyn Opinie, 2009. no. 22. Warsaw, 2009. 08.

32 Joint Declaration of Estonian, Latvian, Lithuanian and Polish Presidents on the situation in Georgia. 2008. 08. 09. www.president.ee.

33 *Робочий візум до Гречії*. 2008. 08. 12.; Lech Kaczyński: *jesteśmy tu po to, by podjąć walkę*. *Rzeczpospolita*, 2008. 08. 12.; Lech Kaczyński w Tbilisi: *Cała Europa musi być tutaj*. *Rzeczpospolita*, 2008. 08. 12.

34 *Declaration of Presidents of Parliaments of the Baltic States*. 2008. 08. 10.

való elrettentést és a tagállamok területének megvédésére való képesség megteremtését tekintették, ennek következtében hangsúlyozták a NATO-infrastruktúra hiányát, valamint a Baltikumra vonatkozó hadműveleti védelmi tervezés szükségességét, mivel ezen államoknak korlátozottak a képességeik saját területük megvédéséhez. Elsődleges céljuk a NATO láthatóbbá tétele, valamint a védelmi tervezés az új keleti tagállamok területére vonatkozóan.³⁵ Hasonlóképpen nyilatkozott Lengyelország is, azt hangsúlyozva, hogy mivel számára a NATO jelentősége a hagyományos biztonsági kihívásokkal szembeni védelemben rejlik, az elmúlt években határozottabb politikát várt volna el a szövetség részéről Oroszországgal szemben. Varsó a hagyományos területvédelmi feladatokra, a megfelelő elrettentési képességek fejlesztésére helyezné a hangsúlyt, szükségesnek tartja a védelmi tervezést, a NATO-infrastruktúra kiépítését, valamint hadgyakorlatok tartását a szövetség egész területén, s ennek keretében aktív szerepet vállal a Baltikum légtérfigyelési programjában.³⁶

Az egyes országok magatartása. Nem véletlen, hogy a grúz–orosz háborúval kapcsolatban a balti országok tiltakoztak a leghatározottabban, hiszen a háború és annak politikai, geopolitikai üzenete a – Moszkva által úgynevezett közel-külföldnek tekintett – poszt-szovjet utódállamokat érintette legérzékenyebben. Közülük is különösen azokat, ahol viszonylag nagy arányban élnek orosz kisebbségek (Észtországban 25%, Lettországban 27%, Litvániában 5%, Ukrajnában 21%), illetve amelyeknek Oroszország már korábban is megkérdőjelezte területi integritását (Ukrajna, Moldova). Számukra ugyanis az ötnapos háború időszakában Grúzia az első dominónak tűnhetett, s ez alighanem joggal aggasztotta őket. Míg azonban Észtországban, Lettországban és Litvániában egyöntetű és egyértelmű volt Oroszország katonai akciójának és érvrendszerének elítélése³⁷ és a Grúzia melletti szolidaritás, Ukrajnában erősen megoszlott a politikai elit véleménye.

Mint ismeretes, a grúziai konfliktus kirobbanásának két verziója terjedt el 2008 augusztusában: a grúzok álláspontja szerint elsőként Oroszország támadta meg Grúziát, az oroszok álláspontja szerint viszont Tbiliszi jelentett be és kezdett háborút Dél-Oszétia ellen. A két álláspont nemzetközi érvényesítéséért igen komoly médiaháború indult a felek között, s ebben a három balti állam és Lengyelország egyértelműen Tbiliszi mellé állt.³⁸ Ebben komoly szerepe volt annak, hogy a négy ország a kezdetektől ellentmondásosnak és következetlennek látta az Egyesült Államok, a NATO és az Európai Unió politikáját.³⁹

Mint már említettük, a narancsos forradalommal Ukrajnában⁴⁰ hatalomra került Viktor Juscsenko egyértelműen és határozottan kiállt Grúzia mellett, s támogatta a tbiliszi vezetést. Nem véletlen, hogy 2009 augusztusában maga Medvegyev orosz elnök támadta meg ukrán kollégáját, szemére vetve, hogy Kijev Oroszország-ellenes politikát folytat és folytatott a grúz–orosz háború időszakában is (támogatta Szaakasvilit az orosz támadás időszakában, fegyvert adott el Tbiliszinek, Oroszország kárára szövetkezett az EU-val a

35 Varga Gergely: A formálódó új NATO-stratégia – két jelentés alapján. *Nemzet és Biztonság*, 2010. 5. sz. 39. o.

36 Uo. 41. o.

37 Valasek, Tomas: *What Does The War In Georgia Mean For EU Foreign Policy?* Centre of European Reform, Briefing Note, August 2008.

38 Tálas Péter: *A grúz–orosz háború geopolitikai értelmezése*, i. m. 68–69. o.

39 Niedźwiecki, Artur: *Pragmatism or prometheism*, i. m. 8–9. o.

40 Az ukrán magatartásról lásd Kuzio, Taras: *Strident, Ambiguous and Duplicitous. Ukraine and the 2008 Russia-Georgia War. Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, 2009. vol. 17. no. 4. 371. o.; Kendall, Bridget: *Russia's neighbours go their own way*. *BBC*, 2008. 08. 21.

gázkereskedelelem terén, visszafogta az orosz flottát a Fekete-tengeren).⁴¹ Tény, hogy az ukrán elnök által felügyelt külügyminisztérium adott ki figyelmeztetést az orosz flottának, és felszólította Oroszországot csapatainak kivonására is a konfliktus idején.⁴² Juscsenko elnöknel valamivel visszafogottabbnak bizonyult Julija Timosenko kormányfő, aki az augusztusi konfliktus idején csupán arról nyilatkozott, hogy az ukrán kormány a demokratikusan megválasztott grúz vezetéssel szolidáris, Grúzia szuverenitását tiszteletben kell tartani, illetve hogy mindkét fél tömeges erőket vetett be.⁴³ Szemben az elnökkel – aki csak fél szívvel támogatta az „EU béketervét”⁴⁴ – az ukrán kormányfő határozottan kiállt a sokat által kritizált terv mellett. Az ellenzéki Viktor Janukovics és a Régiók Pártja ugyanakkor 2008 augusztusában támogatta Dél-Oszétia és Abházia függetlenedését, Grúziát nevezte meg felelősnek a konfliktus kirobbantásáért (mondván, hogy ártatlan orosz állampolgárookra támadt), s nem kommentálta az EU béketervét.⁴⁵ Érdekes azonban megjegyezni, hogy hatalomra kerülve 2010-ben Janukovics már letagadta, hogy valamikor is támogatta volna a grúziai szakadár köztársaságok függetlenségét, s a nemzetközi joggal ellentétesnek nevezte Abházia, Dél-Oszétia és Koszovó elismerését.⁴⁶

A grúz–orosz konfliktust követően Juscsenko javaslatot tett az ukrán védelmi képességek felülvizsgálatára és a védelmi költségvetés növelésére, de ennek megvalósítását Janukovics választási győzelme, még inkább pedig a 2008-as pénzügyi gazdasági válság megakadályozta.⁴⁷ Fontos jeleznünk további két dolgot: egyrészt, hogy az ukrán narancsos erők vereségét nem a grúz–orosz háború okozta, hanem a 2004-es forradalom elitjének politikai kudarca, miként Ukrajna NATO-tagsági terveiről való lemondása, illetve a keleti biztonságpolitikai opcióhoz való visszatérése sem a kaukázusi konfliktusnak, illetve a konfliktus hatásának az eredménye, hanem a Viktor Janukovics mögött felsorakozó politikai elit stratégiai törekvése volt.⁴⁸

Fehéroroszországban Alexander Lukasenko elnök kijelentette, hogy „Oroszország nyugodtan, okosan és gyönyörűen cselekedett”.⁴⁹ Szergej Sziporszki miniszterelnök bejelentette, hogy Minszk humanitárius segílyt küld Dél-Oszétiába, és kész több ezer dél-oszét gyermeket fogadni a következő két hónapban.⁵⁰ Maria Vansina, a külügyminisztérium helyettes szóvivője pedig így fogalmazott: „A katonai erő alkalmazása Dél-Oszétiában, a civil áldozatok, a vérontás, a gazdasági veszteségek, az emberek békés életének összeomlása mely aggodalommal tölt el bennünket. Csak az azonnali tűzszünet, a békés és civilizált

41 Bugajski, Janusz: *Georgian Lessons. Conflicting Russian and Western Interests in the Wider Europe*. CSIS, 2010. november. 51–54. o.

42 *Ukraina ostrzega rosyjską Flotę Czarnomorską. wiadomości.wp.pl*, 2008. 08. 10.; *Ukraine calls on Russia to pull out its troops from Georgia. Unian*, 2008. 08. 08.

43 Kuzio, Taras: *Strident, Ambiguous*, i. m. 371. o

44 Grono, Magdalena Frichova: *Georgia's Conflicts: What Role for the EU as Mediator?* Initiative for Peace-Building, 2010. március, 40. o.

45 Kuzio, Taras: *Strident, Ambiguous*, i. m. 371. o

46 Yanukovich: *Recognition of independence of Abkhazia, South Ossetia and Kosovo violates international law. Kyiv Post*, 2010. 06. 04.

47 Bugajski, Janusz: *Georgian Lessons*, i. m. 52–54. o.

48 Uo. 53. o.

49 *Belarus leader applauds Russian response to South Ossetia crisis. RIA Novosti*, 2008. 08. 19.; Kendall, Bridget: *Russia's neighbours go their own way* i. m.

50 *Belarus Sends Aid After Reproach. The Moscow Times*, 2008. 08. 15.

módon történő tárgyalás biztosítja a stabilitást Dél-Oszétiában és az egész Kaukázusban.”⁵¹ Fontos ugyanakkor, hogy a 2008 decemberében az IMF-hez kölcsönért forduló, majd 2009 májusában az EU keleti partnerségi programjához csatlakozó Minszk – többszöri ígérete és bejelentése ellenére – végül nem ismerte el Dél-Oszétia és Abházia függetlenségét, ami miatt komoly vitába keveredett Moszkvával. Az elismerésről való lemondás mögött részben a nyugati kormányok komoly figyelmeztetései, részben Lukasenka azon szándéka húzódott meg, hogy demonstrálja országa Moszkvától való függetlenségét.⁵² A szakadár köztársaságok elismerését tehát még a Moszkvával jó kapcsolatot fenntartó posztszovjet államok is aktuális politikai megfontolásaiktól tették függővé. És bár az orosz–fehérorosz kapcsolatokban 2009-től egyre több vita és konfliktus tanúi lehettünk, ezeknek nem volt köze a 2008-as kaukázusi eseményekhez.

Moldova – a befagyasztott transzdnyisztriai konfliktussal, egy igen erős orosz befolyással a háta mögött – az általunk vizsgált többi posztszovjet államhoz képest óvatosabbnak, passzívabbnak és megosztottabbnak mutatkozott a 2008. augusztusi grúz–orosz háború időszakában. Vlagyimir Voronyin elnök csupán arra kérte az Európai Uniót, hogy találjon békés megoldást a konfliktus megoldására.⁵³

Lengyelországban – melynek elnöke, mint már jeleztük, nemzetközileg is igen aktív volt a konfliktus idején – a kormányzat a külpolitikáért felelős köztársasági elnök háttérében maradt, de alapvetően támogatta Kaczyńskit. Władysław Sikorski külügyminiszter és a lengyel külügyminisztérium már első nyilatkozataikban „súlyosnak” nevezték a helyzetet és „megengedhetetlennek” a grúziai területek bombázását. A kormány a kommunikáció terén is támogatta a grúz vezetést, amikor lehetővé tette, hogy Tbiliszi a lengyel köztársasági elnök honlapját használja a nemzetközi közösséggel való kommunikációra.⁵⁴ Lech Kaczyński a konfliktus során mintegy tucatnyi telefonbeszélgetést folytatott le európai politikusokkal, augusztus 11-én este az Egyesült Államok elnökével is.⁵⁵ Fontos ugyanakkor jelezni, hogy a lengyel kormány épp a kaukázusi krízis napjaiban jutott megegyezésre az Egyesült Államokkal arról, hogy egy rakétavédelmi bázist építenek, illetve Patriot-rakétákat telepítenek Lengyelországba. A felek ugyanakkor tagadták, hogy a megállapodásnak köze lett volna a grúz helyzethez.⁵⁶ 2008. október elején a NATO európai erőinek főparancsnoka, James Craddock tábornok arra kérte a szövetség hatóságait, hogy olyan védelmi terveket dolgozzanak ki a balti országok és Lengyelország számára, melyek biztosítják az 5. cikkelyből fakadó biztonsági garanciákat. A kérdésről lényegében nyílt vita kezdődött, amelyben az Egyesült Államok és Nagy-Britannia (illetve a kelet-közép-európai kormányok) támogatták, az oroszokkal való viszony kieleződésétől tartó Németország és Franciaország pedig ellenezte az ötletet.⁵⁷

51 Maria Vanshina, Deputy Head for Information, responding to media questions with regard to the developments unfolding in South Ossetia. <http://www.mfa.gov.by>.

52 Bugajski, Janusz: *Georgian Lessons*, i. m. 54–55. o.

53 Kendall, Bridget: *Russia's neighbours go their own way*, i. m.

54 Prezydent udostępnił swoją stronę internetową władzom Gruzji. *Gazeta Wyborcza*, 2008. 08. 10.

55 Kaczmarek, Marcin: *Polska polityka wschodnia na tle polityki wschodniej Unii Europejskiej czyli europa idzie na wschód (po 2005 roku)*. Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa, é. n. 17–20. o.

56 *Regional Risk Watch. Central Eastern Europe*. Issue 3/2008. 2008. 08. 22.

57 A térség kormányai nem tartottak elképzelhetetlennek egy belső ukrán vagy fehérorosz destabilizációt, melynek a hatása átterjedhet a környező országokra. Bugajski, Janusz: *Georgian Lessons*, i. m. 60. o.

A visegrádi országok egy része (Csehország, Magyarország, Szlovákia), amelyek védelemben érezték magukat egy potenciális orosz katonai fenyegetéstől, ugyanakkor energiaellátásukban Oroszországtól függtek, óvatosabbak voltak a grúziai konfliktust illetően.

Csehországban Vaclav Klaus nyilatkozataiból egy olyan kép kerekedett ki, hogy a cseh elnök a grúziai eseményeket a koszovói függetlenség egyoldalú nyugati elismerése következményének tartja, Moszkvát és Tbiliszit egyaránt felelősnek tekinti és elítéli a háború kirobbanásáért, s határozottan elutasítja azokat a véleményeket – így Mirek Topolánek cseh kormányfő és kormánya véleményét is –, melyek 2008 grúziai augusztusa és az 1968-as csehszlovák augusztus között vontak párhuzamot. Az elnök úgy fogalmazott, hogy 1968-ban Csehszlovákia nem foglalta el Kárpátalját, Dubček tettei és kijelentései pedig nem hasonlíthatók Szaakasviliéhez.⁵⁸ Klaust opponálta Karel Schwarzenberg cseh külügyminiszter, aki szerint a cseh elnök figyelmen kívül hagyta Moszkva felelősségét az eseményekben, és sajnálkozását fejezte ki, hogy a kabinet és az elnök nem konzultálnak olyan lényeges kérdésekben, mint a kaukázusi krízis.⁵⁹ A kaukázusi konfliktust követően Csehország is csatlakozott azon országokhoz, amelyek szerint a NATO-nak a jövőben alapvető feladatára, a tagállamok területének védelmére kellene koncentrálnia. Szemben azonban Lengyelországgal – ahol a politikai elit alapvetően egyetértett a rakétavédelmi rendszer telepítésével (vita legfeljebb arról folyt, hogy amerikai vagy NATO-rendszer legyen) –, Csehországban a többségi álláspont az volt, hogy Csehországnak tartózkodnia kellene a rakétavédelmi létesítmények befogadásától, s ennek az álláspontnak a változását az amerikai–orosz kapcsolatok fejlődésétől kellene függővé tenni.⁶⁰

Magyarországon, ahol a kívülállóknak úgy tűnt,⁶¹ hogy a kormány igyekszik nem tudomást venni a Grúziával szembeni orosz fellépésről, elsősorban a korabeli ellenzék (Fidesz, SZDSZ) és a köztársasági elnök (Sólyom László) emelte fel a szavát Moszkva akciójával szemben. Ennek során az államfő az 1968-as csehszlovák bevonuláshoz hasonlította az „aggodalmat keltő” eseményeket, Orbán Viktor pedig egyrészt felszólította Gyurcsány Ferenc miniszterelnököt, hogy hangsúlyosabban ítélje el az orosz lépéseket, az oroszokat pedig arra, hogy haladéktalanul vonuljanak vissza, másrészt 1956-hoz hasonlította a kaukázusi eseményeket. „Olyasmi történt, ami a hidegháború vége óta nem fordult elő. A nyers erőpolitika birodalmi szemléletű és erejű érvényesítése, amelyet Oroszország most vállalt, az elmúlt 20 évben ismeretlen volt” – fogalmazott a Fidesz elnöke.⁶² Eörsi Máttyás szabad demokrata képviselő ellátogatott a háború sújtotta Grúziába is, s ezt követően arról beszélt, hogy nagy a hasonlóság az 1956-os magyarországi, az 1968-as csehországi, illetve a grúziai események között. Ugyanakkor mind a magyar kormány, mind Orbán reakcióit „megfelelőnek” ítélte.⁶³

Szlovákiában későn és szűkszavúan reagált a kormányzat az eseményekre, s az egyetlen olyan térségbeli országnak bizonyult, amely semmilyen formában nem ítélte el Moszkvát.

58 Lazarová, Daniela: *Czech political scene split over Georgia*. *Radio Praha*, 2008. 08. 15.; Bugajski, Janusz: *Georgian Lessons*, i. m. 62. o.

59 Regional Risk Watch. *Central Eastern Europe*, i. m. 10. o.

60 Varga Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia...* i. m. 38. o.

61 *WikiLeaks: Nem vett tudomást Grúzia orosz lerohanásáról Gyurcsány*. *Origó*, 2011. 09. 03.

62 Orbánnak 56 jutott eszébe az orosz hadműveletekről. *Index*, 2008. 08. 14.

63 *WikiLeaks: Nem vett tudomást...* i. m.

Robert Fico augusztus 13-án úgy fogalmazott, hogy Grúzia provokálta ki a beavatkozást, amely ezt követően valóban erőteljes volt. A szlovák kormányfő a harcok és az ellenségeskedés azonnali befejezésére szólított fel, s egyetértett saját külügyminisztériumának meglehetősen semmitmondó első nyilatkozatával, amelyet kiegyensúlyozottnak nevezett.⁶⁴ Fontos ugyanakkor jelezni, hogy Fico kormányfő a kaukázusi krízis idején jelentette be, hogy Szlovákia nem ismeri el Koszovó függetlenségét és a koszovói útlevelet sem. A szlovák vezetésnek ezt a döntését komoly mértékben befolyásolhatta a kaukázusi krízis, amelyet éppúgy saját kisebbségi problémáinak szempontjából ítélte meg, mint Koszovó kérdését, jóllehet sokan e döntésekben és a szlovák kritikátlanságban Pozsony erősödő Moszkva-barátságát vélték felfedezni.⁶⁵ A konfliktust követően Pozsony is kérte a NATO-t az 5. cikkely megerősítésére, viszont határozottan ellenezte a rakétavédelmi rendszer Kelet-Közép-Európába való telepítését, Oroszországban pedig potenciális stratégiai együttműködési partnert lát, akinek a NATO-val való együttműködését elő kívánja segíteni.⁶⁶

A balkáni országok közül Románia inkább a baltiak, Szerbia pedig az oroszok álláspontjával azonosult, míg Bulgária és Horvátország igyekezett semleges maradni.

Romániában Traian Băsescu elnök Grúzia területi integritása mellett állt ki, az ellenségeskedések felfüggesztésére és tárgyalások elkezdésére szólított fel, s azt ígerte, hogy országa csatlakozik a NATO és az EU erőfeszítéseéhez.⁶⁷ Augusztus végén Voronyin moldáv elnökkel találkozva Koszovóra és Dél-Oszétiára vonatkozóan Băsescu úgy fogalmazott: „Az elmúlt évek példája azt mutatja, hogy a kollektív kisebbségi jogok biztosítása egyes országokban az állam széthullásához vezetett. Ez nem jó megoldás” – tette hozzá.⁶⁸ Augusztus 15-én a román külügyminisztérium nyilatkozatban ismerte el, hogy Románia szállított román gyártmányú fegyvereket Grúziának, de leszögezte, hogy az ügylet nem ütközött a nemzetközi jog előírásaiba. A román média ehhez azt is hozzátette, hogy Románia a legnagyobb fegyverszállító a térségbe.⁶⁹ A konfliktust követően Románia a NATO-n belül azt az álláspontot képviselte, hogy a szövetség fokozott figyelemmel legyen a Fekete-tenger térsége és a Balkán-térség iránt, s tartson egyensúlyt a területvédelem és az expedíciós műveletek között, s kezdetektől úgy nyilatkozott, hogy szívesen befogadja a rakétavédelmi rendszer elemeit.⁷⁰ Ezek a román elvárások azonban nem a grúz–orosz konfliktushoz kötődtek.

Szerbiában Mirko Cvetković miniszterelnök az összetűzések megszüntetésére szólított fel, és üdvözölt minden olyan békés és tárgyalásos erőfeszítést, amely megkísérli, hogy véget vessen a válságnak. Vuk Jeremić külügyminiszter ugyanakkor bírálta Tbiliszit, mondván, hogy a koszovói megoldás veszélyes precedens a világ minden táján, s a kaukázusi konfliktus is megmutatta, milyen veszélyeket hordoz a probléma megoldásának militáns megközelítése.⁷¹ Oliver Ivanović, a Koszovóval foglalkozó minisztérium

64 Slovak Prime Minister Knows Who Provoked this War in the Caucasus. *Hnonline.sk*, 2008. 08. 13.; Valasek, Tomas: *What Does The War In Georgia*, i. m.

65 *Regional Risk Watch. Central Eastern Europe*, i. m. 20. o.

66 Varga Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia...* i. m. 44. o.

67 *Comunicat de presă*. 2008. 08. 09.; *Comunicat de presă*. 2008. 08. 12.

68 Romanian president: Kosovo issue foreshadows similar direction in South Ossetia. *Xin Hua*, 2008. 08. 21.

69 *MAE confirmă livrarea de arme către Georgia*. *EVZ.ro*, 2008. 08. 15.

70 Varga Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia*, i. m. 44. o.

71 *Jeremić takes draft ICJ resolution to New York*. *B92.net*, 2008. 08. 14.

államtitkára ugyancsak a grúz vezetést tette felelőssé a történekekért. Úgy nyilatkozott, hogy Tbiliszi – amelyre módszerek és inspiráció tekintetében hathatott a koszovói példa – Dél-Oszétiában ugyanazt a hibát követte el, amit Belgrád 1999-ben Koszovóban.⁷² A szerbiai vezetés Oroszország melletti állásfoglalását Moszkva Koszovó függetlenségének nyugati elismerését erősen kritizáló álláspontja, a Szarajevóval szemben álló boszniai szerbek melletti kiállása, a szerb társadalom hagyományos oroszbarátsága, valamint az ország Oroszország-függő energiapolitikája befolyásolta.⁷³ Érdekes, hogy 2008 augusztusában sem Moszkvában, sem pedig Belgrádban nem tűnt fel, hogy Moszkva Grúziával kapcsolatos álláspontja visszamenőleg és alapjaiban kérdőjelezi meg az orosz vezetés csempolitikáját.

Bulgáriában Ivajlo Kalfin külügyminiszter augusztus 10-én az európai álláspontot részesítette erős támogatásban, a külügyminisztérium pedig két nappal korábban komoly aggodalmának adott hangot a chinvali polgári áldozatokról szóló jelentésekkel kapcsolatban.⁷⁴ A szocialista vezetésű szófiai kormányzatnak – amelynek erős oroszbarát tradíciói voltak – a háború jó alkalom volt EU-elkötelezettsége bizonyítására. Az ellenzék Bulgáriában is igyekezett kritizálni részben a kormányt (a markáns álláspont hiánya miatt), részben pedig Oroszországot agresszív fellépése miatt.⁷⁵ Bulgária a kaukázusi konfliktust követően a NATO-n belül azon országok közé tartozik, amelyek fokozott figyelmet fordítanak a területvédelem jelentette kihívásokra, támogatják az Oroszországgal való együttműködést, és szívesen befogadják a rakétavédelmi rendszer elemeit. Itt jegyezzük meg, hogy mind Bulgária, mind pedig Szlovákia esetében történetileg-társadalmilag megalapozott az oroszbarátság.

Horvátország álláspontjában is jelentős súllyal esett latba az orosz energiatervekben a horvátoknak szánt szerep,⁷⁶ de legalább ilyen fontos volt, hogy az ország az ENSZ BT tagja volt. Vice Skračić horvát ENSZ-nagykövet határozottan kiállt Grúzia területi integritása és szuverenitása mellett, s elfogadhatatlannak tartotta megsértésüket. Bár elismerte, hogy Oroszország jelentős érdemeket szerzett békefenntartóként a dél-oszét területeken, elfoglalásukkal messze túllépte szerepét. A feleket az ellenségeskedés beszüntetésére és azonnali tárgyalásokra szólította fel.⁷⁷ Horvátország talán az egyetlen a kelet-közép-európai NATO-tagállamok között, amelynek szövetségi prioritásai között nem szerepel a területvédelem és az 5. cikkely megerősítése.⁷⁸

Összességében megállapíthatjuk, hogy a kelet-közép-európai térség államai a grúz–orosz háborút saját korábbi biztonságpolitikai stratégiájuknak megfelelően percipiálták. Egyetlen térségbeli kormányzat számára sem okozott stratégiai változásokat implikáló sokkot az ötnapos háború. Az egyes országok határozottságát – elsősorban a balti államokét és Lengyelorszáégét – nem annyira az orosz, mint inkább a nyugati államok maga-

72 Spaić, T.: Rat u Gruziji inspirisan Kosovom. *Blic.rs* 2008. 08. 11.

73 Bugajski, Janusz: *Georgian Lessons*, i. m. 62–64. o.

74 Калфин: България е за силна европейска позиция за Южна Осетия. *Ibox.bg*, 2008. 08. 10.; МВнР изрази безпокойството си от случващото се в Южна Осетия. *Darik-news*, 2008. 08. 08.

75 *Regional Risk Watch. Central Eastern Europe*, i. m. 7. o.

76 Uo.

77 *Security Council holds Third Emergency Meeting as South Ossetia conflict intensifies, expands to other parts of Georgia*. 10. August 2008. Security Council SC/9419.5953rd Meeting (AM). www.un.org.

78 Varga Gergely: *A formálódó új NATO-stratégia...* i. m. 40–41. o.

tartása tette radikálisabbá a konfliktus időszakában, illetve „követelőzőbbé” a konfliktus után. Ugyancsak fontos tényező volt a kaukázusi események megítélésében az a tény, hogy az országok rendelkeztek-e kisebbséggel, s milyen volt a többség és kisebbség általános viszonya. Mivel a térségben 1989–91-től az európaizálódás mellett a renacionalizáció is kulcsfontosságú szerepet töltött be (a balkáni és balti országok esetében a kezdetektől, a többiek esetében elsősorban NATO- és EU-tagságuk után), ez a grúziai események megítélésére is erősen rányomta bélyegét.

A grúz–orosz háború helyi értéke a kelet-közép-európai biztonságpercepcióban

Tanulmányunk befejező részében arra teszünk kísérletet, hogy meghatározzuk a grúz–orosz háború helyi értékét, súlyát, szerepét a kelet-közép-európai biztonságpercepcióban. Írásunk bevezetőjét azzal fejeztük be, hogy az ötnapos háborút igen találóan jellemezte kiváló könyvének címében Ronald D. Asmus: „*Egy kis háború, amely megrázta a világot*”. Az eddigiek alapján Asmus állítását kiegészíthetjük azzal, hogy megrázta, de nem változtatta meg. Egyet kell ugyanis értenünk Csiki Tamás *Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében* című kiváló tanulmányának következő gondolataival: „Az elmúlt bő húsz évben Európa országainak három alkalommal volt (lehetett) szüksége arra, hogy felülvizsgálják nemzeti védelempolitikájukat és a fegyveres erők jövőképevel, feladatrendszerével kapcsolatos koncepcióikat. A hidegháborút követő években az alapjaiban megváltozott biztonságpolitikai környezetre kellett reagálni, túllépve a blokkpolitikán és egy nagyméretű európai fegyveres konfliktus fenyegetésén. Az ezredfordulóhoz közeledve Kelet-Közép-Európa országainak euroatlanti integrációja, NATO- és EU-csatlakozása formálta át a térség államainak fenyegetettség-percepcióját, és megváltoztatta a fegyveres erők felhasználásának jellegét, az országvédelemről a koalíciós válságkezelő műveletekre helyezve a hangsúlyt. Végül a 2008 óta tartó gazdasági válság – amely Európát, ezen belül Kelet-Közép-Európát különösen keményen sújtotta – a stratégiai célok felülvizsgálatának újabb hullámát kényszerítette ki.”⁷⁹ Vagyis a grúz–orosz konfliktus nem tartozik a közép-kelet-európai térség biztonságát és biztonságpercepcióját stratégiaileg meghatározó események közé. Nem csupán eleve helyi jellege miatt, de más okok miatt sem.

Mint kiderült, a grúz–orosz háború Oroszország szempontjából is meglehetősen feleslegesre sikeredett, s ez nem került el sem a NATO, sem pedig térségünk biztonságpolitikai elemzőinek figyelmét. Az ötnapos háború sok egyéb mellett az orosz fegyveres erők reformfolyamat-eredményeinek tesztje, illetve vizsgálója volt, s bár az orosz erők megnyerték a háborút, a vizsga elég vegyes eredménnyel, összességében pedig inkább gyengén sikerült. Négyesi Áron *Az orosz haderőreformok eredményei a haderő-szervezet és a személyi állomány tekintetében* című tanulmányában joggal hívja fel a figyelmet a következőkre:

„Oroszország és Grúzia esetében két reálisan össze nem mérhető katonai hatalom csapott össze. A konfliktusban Oroszország nagyobb létszámú és erősebb katonai ereje a helyi terepviszonyokat jól ismerő dél-oszét félkatonai erőkkel együttműködve felül tudott

⁷⁹ Csiki Tamás: *Az új Nemzeti Katonai Stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében*. SVKK Nézőpontok, 2013/3. 13. o.

kerekedni – de korántsem az előzetes orosz várakozásoknak megfelelően, egy globális nagyhatalomhoz méltóan, gyors és hatékony formában, hanem lassan, akadozva, veszteségeket elszenvedve.

Ugyan az orosz fegyveres erők fel voltak készülve a műveletre, logisztikai támogatásuk és tűzerejük is megfelelő volt, de rosszul ítélték meg a grúz légvédelem képességeit, aminek következtében az orosz légierő hét repülőgépet veszített, és az orosz gyalogsági különítményekre maradt az a feladat, hogy végül kiiktassák a grúz légvédelmi rendszereket. Továbbá az orosz csapatlégvédelem képtelen volt megfelelő támogatást biztosítani az orosz szárazföldi csapatoknak. A grúz erők éjszaka hatékonyabban tudtak működni, mint az orosz erők, annak ellenére, hogy sokkal kevesebb éjjellátó eszközt használtak, mint az orosz gyalogsági vagy páncélos erők. Pozitívum volt ugyanakkor, hogy Oroszország különböző katonai körzetekből rövid időn belül képes volt koordinálni erőit, ami azt mutatta, hogy a stratégiai és hadműveleti szintű vezetés-irányítási rendszerek jól fel voltak készülve a háborúra. A stratégiai szint felkészültségével ellentétben taktikai szinten adódtak problémák, ugyanis az orosz alakulatok között nem volt megfelelő a koordináció, és nehézségekkel küszködtek az ellenség pozícióinak meghatározásában is.⁸⁰ Nem véletlen tehát, hogy Moszkva a grúz–orosz háború tapasztalatainak levonását követően igen gyorsan – már 2008 szeptemberében – egy újabb haderőreform-programot hirdetett. Ennek eredményei (részben a világgazdasági válság, részben a végiggondolatlanság miatt) öt év távlatából elég vegyesek.

Oroszország katonai problémái mellett azonban alighanem a gyorsan bekövetkező eseményeknek is igen komoly szerepe volt abban, hogy a kaukázusi ötnapos háború percepcionális hatásai nem váltak meghatározóvá. 2008 őszén kirobbant a pénzügyi és hitelválság, majd ez 2009-től gazdasági válsággá szélesedett. 2010-től az Egyesült Államok Oroszországgal szemben meghirdette a „reset” politikáját, részleges visszavonulásba kezdett (csökkentette globális katonai szerepvállalását), stratégiai érdeklődése pedig egyre inkább Ázsia felé fordult.⁸¹ 2011 márciusában vette kezdetét a stratégiai átalakulásokat beindító arab tavasz, melyet 2012-től – miután időbeli elhúzóadás miatt „elfogytak belőle” az évszakok – egyre inkább arab ébredésként említene az elemzők.

Sokan úgy vélik, hogy ahogyan az arab tavasz romba döntötte, de legalábbis megbénította a NATO és az Európai Unió korábbi években meghirdetett formális politikai és biztonságpolitikai kezdeményezéseit a Mediterráneumban, úgy a grúz–orosz háború és következményei az EU szomszédságpolitikáját torpedózták meg. A probléma csupán az ezzel az érveléssel, hogy a szomszédságpolitika – miként arra több elemző is rámutat – már az ötnapos háború előtt léket kapott.⁸²

Tehát sem a NATO, sem pedig az Európai Unió nem tekintette a kaukázusi konfliktust stratégiai konzekvenciákkal járó problémának. Mielőtt azt hinnénk, hogy a nyugati hatalmak meghátrálásra készítették a kelet-közép-európai országokat, sietünk leszögezni,

80 Négyesi Áron: *Az orosz haderőreformok eredményei a haderő-szervezet és a személyi állomány tekintetében. biztonságpolitika.hu*, 2013. 09. 06.

81 Varga Gergely: *Külpolitikai várakozások Barack Obama második elnöki ciklusa előtt. SVKK Elemzések*, 2013/2.

82 Tálas Péter: *Az európai szomszédságpolitika stratégiai dilemmáiról. Nemzet és Biztonság*, 2011. 5. sz. 44–50. o.; Pelczynska-Nałecz, Katarzyna: *Integracja czy imitacja. UE wobec wschodnich sasiadów. Prace OSW 36. Warszawa*, 2011. 04. 02.

hogy stratégiai dokumentumaik alapján térségünk országai maguk sem tekintik annak. Nincs ugyanis egyetlenegy térségbeli ország sem, amely egy hagyományos katonai támadásnak komoly esélyét látná.⁸³ 2008 óta térségünkben a védelmi kiadások minden országban csökkentek, s a haderőreformokat nem a kaukázusi konfliktus, hanem a gazdasági világválság kényszere miatt hajtják végre a kelet-közép-európai államok.⁸⁴

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a kelet-közép-európai országokra leginkább kijózanítóan hatott az ötnapos háború éppúgy, mint a konfliktus nemzetközi kezelése, illetve következményei. Sokkolni aligha sokkolhatta őket, mert a konfliktus várható és előre jelezhető volt. A mértékadó elemzők többsége számára legalábbis két dolog már 2008 augusztusa előtt világos volt. Először is annak esélye, hogy az 1990-es évek véres háborúinak során elvesztett két „engedetlen” terület, Abházia és Dél-Oszétia békésen visszatérjen Tbiliszi politikai felügyelete alá, még középtávon is felettébb kicsi. Másodsor pedig az, hogy Moszkva biztosan nem fogja megengedni, hogy Tbiliszi erőszakkal szerezze vissza ezeket a területeket. Komoly tévedés továbbá az abház és dél-oszét példa lehetőségét bármilyen formában is Kelet-Közép-Európára, például a Baltikumra vetíteni. Nem állíthatjuk, hogy Moszkva a térséggel fennálló kapcsolataiban mindig jóhiszeműen és jóindulatúan jár el, két dologgal azonban feltétlenül számolnia kell – és számol is. Egyrészt, hogy az itt kialakult status quo megváltoztatására irányuló minden törekvése radikálisan rontja kapcsolatait a számára kulcsfontosságú nyugati nagyhatalmakkal (mivel bármely ilyen elmozdulás a NATO és az EU belső kohézióját kérdőjeleznél meg, amelyhez e hatalmak ragaszkodnak). Másrészt azzal is tisztában kell lennie, hogy nem tud olyan körülményeket és életviszonyokat teremteni, amelyek a baltikumi orosz kisebbség számára vonzóvá tennék „anyaországként”.⁸⁵

Térségünk országai ismét szembesülhetnek azzal, hogy az elmúlt néhány évben megváltozott a nemzetközi rendszer. Bár kétségtelen, hogy továbbra is az Egyesült Államok az egyetlen valódi globális nagyhatalom, korántsem mindenható. Afganisztán, Irak, Észak-Korea, Dél-Oszétia és Abházia esete legalábbis azt mutatja, hogy a regionális nagyhatalmaknak (Iránnak, Kínának vagy Oroszországnak) közvetlen környezetükre – már csak geopolitikai előnyüknél fogva is – jóval nagyobb és relevánsabb hatásuk van, mint az Egyesült Államoknak vagy a NATO-nak, az EU-ról nem is beszélve. Tehát az amerikai elnöknek is prioritásokban és rangsorokban kell gondolkodnia az Egyesült Államokat és szövetségeseit érintő biztonsági kihívások (Afganisztán, illetve Pakisztán, Irán, Közel-Kelet, Észak-Korea) kezelése során, és számolnia kell azokkal a szereplőkkel, amelyek geopolitikai helyzetüknél fogva partnerként, vetélytársként vagy ellenfélként hatással lehetnek erre. Elsősorban ebből a szempontból kell viszonyát kialakítania Oroszországhoz is, amelynek jelentős hatása volt, van és lehet az Afganisztán, Irán és kisebb mértékben Észak-Korea által keltett problémák megoldására.

A kelet-közép-európai országok többsége az elmúlt évtizedben a NATO és az Európai Unió tagjává vált, térségünk legtöbb állama minden korábbi történelmi korszakához ké-

83 Csiki Tamás: *Az új Nemzeti Katonai Stratégia...* i. m. 9–11. o.; De France, Oliver – Whitney, Nick: *Europe's Strategic Cacophony*. ECFR Policy Brief, 2013.

84 Lásd erre vonatkozóan Csiki Tamás: *A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok tervezésére I–III.*

85 Sz. Bíró Zoltán: *Az abház és a dél-oszét kérdés változó dimenziói. Nemzet és Biztonság*, 2008. 6. sz. 27–37. o.

pest stabilabb és biztonságosabb környezetbe került. Ezen a tényen – minden revizionista retorikája ellenére – az utóbbi időben egyébként gyengülő Oroszország még regionális nagyhatalomként sem változtathat. Megítélésünk szerint nem is szándékozik. A szóban forgó országok a tagságokkal lehetőséget kaptak a felzárkózásra és a fejlődésre, sőt az európai és a világ eseményeinek tényleges politikai súlyuknál nagyobb befolyásolására. Az pedig, hogy ezt képesek-e kihasználni vagy sem, kizárólag rajtuk múlik. Miként mai problémáik többségének (gazdasági válság, energiafüggőség, az EU területén eszközölt orosz bevásárlások stb.) megoldását sem várhatják másoktól.